

Załącznik do uchwały nr 172/2008  
Rady Ministrów z dnia 19 sierpnia 2008 r.

**Rządowy program na lata 2008-2013**

# „Bezpieczna i przyjazna szkoła”

**Warszawa, sierpień 2008**

## Spis treści:

I.	Wstęp .....	3
II.	Uzasadnienie wprowadzenia programu.....	3
III.	Cele, założenia i zadania programu.....	4
III.1.	Przyjaźnie wspierający program wychowawczy szkoły.....	9
III.2.	Upowszechnianie wiedzy, doskonalenie umiejętności wychowawczych nauczycieli i rodziców, a także innych pracowników szkoły.....	11
III.3.	Uspołecznienie szkoły oraz wzmocnienie pomocy psychologiczno – pedagogicznej.....	12
III.4.	Rozwój działalności pozalekcyjnej i pozaszkolnej oraz zwiększenie znaczenia organizacji i stowarzyszeń młodzieżowych w życiu szkoły.....	15
III.5.	Poprawa jakości pracy młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii.....	18
III.6.	Monitoring wizyjny wejść do szkół i placówek.....	18
IV.	Sposób realizacji i finansowanie programu.....	19
V.	Przewidywane efekty programu.....	20
VI.	Monitoring i ewaluacja.....	20

## **I. Wstęp**

Na jakość i efektywność procesów nauczania oraz wyniki kształcenia bezpośrednio wpływa sposób i rodzaj podejmowanych w szkole działań wychowawczych, a także klimat społeczny szkoły, rozumiany jako współdziałanie wszystkich członków wspólnoty szkolnej, relacje interpersonalne, sposób komunikowania się oraz konsekwentne przestrzeganie uzgodnionych zasad.

Przemoc w szkole jest jednym z przejawów szerszego zjawiska społecznego – przemocy wśród dzieci i młodzieży, agresji w relacjach społecznych i brutalizacji przekazów medialnych. Środki masowego przekazu wielokrotnie upowszechniają agresywne wzorce i nagłaśniają negatywne zachowania w poszukiwaniu sensacji, w pogoni za klientem i prześciganiu się we wskaźnikach oglądalności. Jest to bardzo niepokojące, ponieważ w taki sposób kształtowane są społeczne wyobrażenia w tak istotnym obszarze, jakim jest wychowanie oraz edukacja dzieci i młodzieży. Zachowania agresywne i przemoc w szkole osiągnęły w ostatnich latach wysoki stopień uwagi społecznej, skupiając na sobie zainteresowanie mediów oraz opinii publicznej, a także znalazły odzwierciedlenie w uchwale nr 186/2006 Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2006 r. w sprawie działań administracji rządowej przeciwko przemocy w szkołach i placówkach. W wyniku podjętych działań, w roku 2007 przyjęty został Rządowy program poprawy stanu bezpieczeństwa w szkołach i placówkach „Zero tolerancji dla przemocy w szkole”.

Warto postawić pytania, w jaki sposób to, co dzieje się w szkole ma wpływ na zjawiska agresji i przemocy wśród uczniów? Które z działań podejmowanych przez nauczycieli, psychologów, pedagogów i rodziców przyczyniają się do redukcji zachowań agresywnych dzieci i młodzieży, a które - mogą wzmacniać zachowania ryzykowne, destrukcyjne, prowadzić do narastania przemocy i demoralizacji? Na jakie właściwości szkolnego kontekstu socjalizacyjnego należy zwrócić uwagę?

## **II. Uzasadnienie wprowadzenia programu**

Rządowy program poprawy stanu bezpieczeństwa w szkołach i placówkach „Zero tolerancji dla przemocy w szkole” został przyjęty uchwałą nr 28/2007 Rady Ministrów z dnia 6 marca 2007 r. Zrealizowane w ramach programu działania nie wyeliminowały z rzeczywistości szkolnej zachowań problemowych dzieci i młodzieży. Istnieje wiele źródeł tego stanu rzeczy, podobnie jak istnieje wiele źródeł samej agresji.

Program „Zero tolerancji dla przemocy w szkole” został skonstruowany na potrzeby chwili, pod wpływem tragicznego i bardzo poruszającego wydarzenia w jednym z gimnazjów.

Nie została dokonana diagnoza, nie przeprowadzono analizy przyczyn i nie wyciągnięto wniosków. Podobnie jak z realizowanego dużym nakładem sił i środków przeglądu stanu bezpieczeństwa w szkołach i placówkach nie zostały wyciągnięte wnioski. Nie zaproponowano debaty ze środowiskami oświatowymi na temat przyczyn i skali niepokojących zjawisk w polskiej szkole.

Szkoła powinna stosować kary, ale równolegle uczyć wartości społecznych, alternatywnych zachowań i ważnych umiejętności życiowych. Najważniejszym zadaniem w procesie przeciwdziałania agresji i przemocy w szkołach jest jednak przebudowa relacji interpersonalnych

i tworzenie przyjaźnie wspierającego klimatu społecznego w szkole. Karanie, dyscyplinowanie i restrykcje pozostają tymi środkami, które mają zastosowanie dopiero po wyczerpaniu dostępnych, korygujących oddziaływań wychowawczych.

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” ukierunkowany został na budowanie szkoły wspierającej uczniów i jednocześnie wymagającej. Pozostawione w nim zostały te działania z programu „Zero tolerancji dla przemocy w szkole”, które przyniosły pozytywny efekt, zostały dobrze ocenione przez szkoły i nauczycieli. Będą one kontynuowane.

Istotą programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła” jest kreowanie klimatu współpracy, wzajemnego szacunku i dialogu.

Cyklicznie prowadzone badania ankietowe HBSC<sup>1</sup> na temat zdrowia i zachowań zdrowotnych młodzieży szkolnej w wieku 11, 13 i 15 lat, w kontekście uwarunkowań psychospołecznych, pokazują, że klimat panujący w szkole ma istotny wpływ na postawy i zachowania uczniów. Priorytetem jest, więc rozwijanie kompetencji wychowawczych i profilaktycznych nauczycieli, poszerzenie katalogu środków oddziaływania na uczniów.

Szkoła ma za zadanie wspierać rodzinę w jej wychowawczej funkcji. Zadaniem programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła” jest przypomnienie, że uczniowie bardzo potrzebują mądrych, świadomych, uczciwych, przyjaznych dorosłych, którzy pomogą im dokonywać trudnych wyborów, podejmować decyzje, które mogą zaważyć na całym ich życiu. Uczniowie potrzebują dorosłych, którzy pomogą im stać się ludźmi odpowiedzialnymi, otwartymi na innych, potrafiącymi współdziałać i porozumiewać się bez przemocy z innymi, konstruktywnie rozwiązywać konflikty i budować w ten sposób poczucie własnej wartości.

### **III. Cele, założenia i zadania programu**

Szkoła jest miejscem o szczególnym znaczeniu dla prawidłowego rozwoju ucznia. Wypełnia znaczną część jego aktywnego życia. Jest miejscem intensywnego rozwoju poznawczego, emocjonalnego jak też w zakresie funkcjonowania interpersonalnego i społecznego. Celem edukacji szkolnej jest przygotowanie do dorosłego życia zarówno przez przekazywanie wiedzy, jak i kształtowanie postaw i umiejętności uczniów. Zadania te stanowią wzajemnie uzupełniające się wymiary pracy nauczyciela i funkcjonowania szkoły.

Założenia programu:

- 1) działania wychowawcze powinny mieć pierwszeństwo przed restrykcjami, co nie oznacza rezygnacji z mądrych oddziaływań prewencyjnych i korygujących – polegających na stawianiu granic, ustanawianiu zasad, norm i reguł współżycia społecznego w szkole i konsekwentnego ich przestrzegania / egzekwowania;
- 2) program wychowawczy musi być współtworzony przez wszystkie podmioty zaangażowane w życie szkoły. Jedynie skoordynowane, wielopłaszczyznowe

---

<sup>1</sup>Badania **HBSC** (Health Behaviour In School-Aged Children), są prowadzone przez WHO (World Health Organization) i powtarzane co 4 lata, realizowane ostatnio w 23 krajach europejskich. Badania te wykorzystane będą przy ewaluacji Rządowego programu na lata 2008-2013 „Bezpieczna i przyjazna szkoła”.

- komplementarne działania różnych podmiotów mogą doprowadzić do osiągnięcia celu w postaci klimatu społecznego szkoły sprzyjającego uczeniu się i bezpieczeństwu;
- 3) podejmowane działania wychowawcze w szkole powinny obejmować promocję zdrowia, w tym zdrowia psychicznego, profilaktykę, interwencje kryzysowe, terapię, korektę zachowań oraz przeciwdziałanie, a także redukcję agresji i przemocy;
  - 4) program wychowawczy szkoły powinien uwzględniać aktualny stan wiedzy, diagnozę problemów i trudności występujących w szkole, a także specyfikę lokalnych warunków i właściwości danego środowiska szkolnego;
  - 5) tworzenie bezpiecznej i przyjaznej szkoły wymaga współuczestnictwa wszystkich reprezentantów społeczności szkolnej: uczniów, nauczycieli, rodziców i innych pracowników szkoły;
  - 6) zapewnienie bezpieczeństwa, przyjaznego klimatu i przeciwdziałanie przemocy w szkole możliwe jest tylko we współpracy z rodzicami uczniów, organizacjami młodzieżowymi i pozarządowymi oraz przedstawicielami środowiska lokalnego.

Podstawowe, wynikające z powyższych założeń, cele programu to:

- 1) poprawa stanu bezpieczeństwa w szkołach i placówkach systemu oświaty poprzez poprawę relacji interpersonalnych i klimatu społecznego w szkole;
- 2) zwiększenie wpływu rodziców na życie szkoły;
- 3) zwiększenie umiejętności wychowawczych dyrektorów szkół i placówek wychowawczych, nauczycieli i rodziców oraz pracowników administracji;
- 4) zwiększenie kompetencji społecznych i emocjonalnych uczniów;
- 5) indywidualizacja kształcenia uczniów, rozwój ich zainteresowań, zwiększenie autonomii uczniów w szkole;
- 6) wzmocnienie i rozszerzenie specjalistycznej pomocy psychologiczno – pedagogicznej;
- 7) ograniczenie skali występowania zjawisk patologicznych (m.in. przemoc, narkomania, alkoholizm).
- 8) przeciwdziałanie agresji i patologii wśród dzieci i młodzieży poprzez sport

Cele te będą realizowane przez:

- 1) diagnozowanie klimatu społecznego szkoły, identyfikowanie czynników ryzyka i czynników chroniących przed agresją i przemocą;
- 2) stałą analizę działań wychowawczych podejmowanych przez szkoły i placówki, zmierzających do poprawy wzajemnych relacji pomiędzy uczniami a nauczycielami;
- 3) upowszechnianie wiedzy i doskonalenie umiejętności wychowawczych dyrektorów, nauczycieli innych pracowników szkoły i rodziców;
- 4) realizację programów wychowawczych i profilaktycznych rekomendowanych przez CMPPP;
- 5) otwarcie szkoły na potrzeby uczniów, rodziców i przedstawicieli środowisk lokalnych;
- 6) uruchomienie punktów konsultacyjnych poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego;
- 7) rozwój działalności pozalekcyjnej i pozaszkolnej;
- 8) stworzenie sprawnego i efektywnego sposobu resocjalizacji.

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” zwraca uwagę na fakt, że polska szkoła posiada instrumenty, dzięki którym można nie tylko przekazywać uczniom wiedzę przedmiotową,

ale również wspierać kształtowanie ich osobowości. Wśród tych instrumentów na pierwsze miejsce, jeśli chodzi o znaczenie, wysuwa się realizowany program wychowawczy, a także potencjał i zasoby ludzkie - nauczyciele, wychowawcy, rodzice, katecheci, pedagodzy i psychologowie szkolni. Dlatego najważniejszym obszarem oddziaływań w programie będzie rozwijanie i doskonalenie kompetencji wychowawczych tych osób. W efekcie odpowiedniego przygotowania i doskonalenia – nauczyciele będą mogli w swej codziennej pracy podejmować działania wychowawcze i profilaktyczne obejmujące między innymi indywidualizację nauczania oraz promocję zdrowia.

Szkoła nie działa w próżni społecznej. Bardzo istotnym obszarem oddziaływań na rzecz bezpieczeństwa w szkole jest współpraca z rodzicami, organizacjami pozarządowymi, przedstawicielami środowisk lokalnych i organizacji młodzieżowych. System wsparcia dla szkoły i nauczycieli w radzeniu sobie z agresją, przemocą, zachowaniami trudnymi, problemowymi i dysfunkcyjnymi uczniów – zapewnia kadra specjalistów w zakresie pomocy psychologiczno – pedagogicznej, psychologów i pedagogów zatrudnionych w szkołach, placówkach i poradniach. Stąd jednym z obszarów oddziaływań w programie jest wzmocnienie pomocy psychologiczno – pedagogicznej poprzez tworzenie w szkołach punktów konsultacyjnych dla uczniów, nauczycieli i rodziców.

Warunkiem dobrego funkcjonowania ucznia w środowisku szkolnym i osiągnięcia przez niego sukcesów edukacyjnych jest powiązanie procesu kształcenia z wychowaniem. Przygotowanie do funkcjonowania we współczesnym świecie wymaga by uczeń potrafił dokonywać samodzielnych wyborów, kształtował i rozwijał swoje zainteresowania, działał w oparciu o wewnętrzną motywację uczenia się i był odpowiedzialny za podejmowane decyzje i dokonywane wybory. Celowi temu może służyć udział w zajęciach pozalekcyjnych, rozwijanie zainteresowań, a także uczestnictwo w różnych formach aktywności organizacji i stowarzyszeń młodzieżowych.

Uzupełnieniem działań wychowawczych i profilaktycznych w szkołach jest wychowanie resocjalizacyjne realizowane w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii. Warunkiem skuteczności tych oddziaływań jest stworzenie spójnego, efektywnego i sprawnie funkcjonującego systemu resocjalizacji. W ramach programu przewiduje się opracowanie i pilotażowe wdrażanie programów wychowania resocjalizacyjnego, jak również podjęcie działań zmierzających do zapewnienia poprawy realizacji orzeczeń sądowych o umieszczeniu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych.

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” zakłada udzielanie szkole pomocy w tworzeniu warunków sprzyjających uczeniu się, realizacji programu wychowawczego i angażowaniu w te działania wszystkich członków społeczności szkolnej poprzez:

- 1) upowszechnianie sposobów zarządzania szkołą w sposób demokratyczny (wspólne określanie wizji szkoły, wspólne budowanie programu wychowawczego, zaangażowanie w realizację i ocenę efektów programu);
- 2) uwzględnianie różnorodności uczniów, indywidualizacja nauczania, wychowania i opieki (specjalne potrzeby edukacyjne, różnorodność narodowościowa, kulturowa, etniczna, religijna);

- 3) rozwijanie umiejętności psychospołecznych uczniów, dyrektorów szkół, nauczycieli i innych pracowników szkoły, a także rodziców (otwarta komunikacja, rozwiązywanie konfliktów i problemów, wsparcie w przewycięzaniu i radzeniu sobie z trudnościami);
- 4) uczenie współpracy i współdziałania na rzecz budowania zdrowego środowiska psychospołecznego (klimat społeczny szkoły);
- 5) budowanie pomocy i wsparcia dla osób z problemami – uczniów, nauczycieli, rodziców (dostępność i adekwatność pomocy psychologiczno – pedagogicznej, wprowadzenie nowych rozwiązań – superwizja, procedury szkolne radzenia sobie w sytuacjach trudnych, przygotowanie nauczycieli do podejmowania interwencji profilaktycznej, przygotowanie środowiska w zakresie interwencji kryzysowej).

Stworzenie bezpiecznej i przyjaznej szkoły, szkoły bez przemocy, jest możliwe tylko na drodze istotnych zmian, które zostaną wprowadzone wewnątrz szkoły i obejmą wszystkich członków społeczności szkolnej. Tego rodzaju zmiany muszą być oparte na społecznym modelu szkoły, w którym realizowany jest program wychowawczy bazujący na dialogu, zaufaniu, tolerancji i szacunku.

### **Realizacja celów programu powinna spowodować:**

- 1) budowanie powszechnej świadomości jaki jest wpływ klimatu społecznego szkoły na postawy i zachowania uczniów (szkoła bezpieczna i przyjaźnie wymagająca – to szkoła, w której uczeń czuje się dobrze, chce do niej chodzić);
- 2) promowanie szkoły bez takich zjawisk, jak: przemoc, używki, wagary i nietolerancja;
- 3) integrowanie środowiska szkolnego i otoczenia społecznego szkoły wokół wspólnie tworzonego i realizowanego programu wychowawczego szkoły – wspólnota uczących się;
- 4) poprawę komunikacji nauczycieli z rodzicami oraz ich systematyczną współpracę;
- 5) rozwój umiejętności społecznych, emocjonalnych i życiowych uczniów, budowanie realistycznej samooceny, poczucia własnej wartości i szacunku dla innych;
- 6) zapewnienie efektywnej i dostępnej pomocy psychologiczno – pedagogicznej świadczonej w szkołach i placówkach;
- 7) poprawę jakości pracy młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii, poprawę wykonalności orzeczeń sądów rodzinnych – poprzez racjonalizację sieci tych ośrodków i lepsze wykorzystanie miejsc.

### **Adresaci programu**

- 1) uczniowie szkół i wychowankowie placówek wymienionych w art. 2 pkt 2, 3-3b, 5 i 7 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, w tym ofiary przemocy rówieśniczej, sprawcy i świadkowie przemocy rówieśniczej;
- 2) dyrektorzy, nauczyciele, wychowawcy i pracownicy administracyjni szkół i placówek;
- 3) rodzice i opiekunowie uczniów i wychowanków;
- 4) przedstawiciele administracji oświatowej, środowisk lokalnych, organizacji pozarządowych i organizacji młodzieżowych.

## **Przepisy prawa obowiązujące w zakresie zadań objętych programem**

- 1) ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.);
- 2) ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, z późn. zm.);
- 3) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458, z późn. zm.);
- 4) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. Nr 61, poz. 624, z późn. zm.);
- 5) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie ramowych statutów placówek publicznych (Dz. U. Nr 52, poz. 466);
- 6) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach (Dz. U. Nr 52, poz. 467, z późn. zm.);
- 7) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 stycznia 2005 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz. U. Nr 19, poz. 166);
- 8) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 11 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. z 2003 r. Nr 5, poz. 46);
- 9) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.);
- 10) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 11, poz. 114);
- 11) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasady jego organizowania i nadzorowania (Dz. U. Nr 12, poz. 67, z późn. zm.);
- 12) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. Nr 135, poz. 1516);
- 13) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 31 sierpnia 2005 roku w sprawie ramowych statutów publicznych szkół i placówek artystycznych (Dz. U. Nr 181, poz. 1507);
- 14) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 8 kwietnia 2008 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w publicznych szkołach i placówkach artystycznych (Dz. U. Nr 65, poz. 400);



- 15) rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 6 września 2007 r. w sprawie form i zakresu finansowego wspierania organów prowadzących w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w publicznych szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 163, poz. 1155, z późn. zm.).

oraz

- 1) ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2002 r. Nr 11, poz. 109, z późn. zm.);
- 2) ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. Nr 111, poz. 535, z późn. zm.);
- 3) ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473, z późn. zm.);
- 4) ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. Nr 179, poz. 1485, z późn. zm.);
- 5) ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493);
- 6) ustawa z dnia 9 listopada 1995 roku o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz. U. z 1996 r. Nr 10, poz. 55);
- 7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873, z późn. zm.).

### **Czas trwania programu**

Wychowanie jest z definicji procesem długofalowym, rozłożonym w czasie. Z tego względu realizację programu zaplanowano na lata 2008-2013.

W kolejnych latach do końca lutego Minister Edukacji Narodowej wraz ze sprawozdaniem z realizacji programu w minionym roku przedstawi Radzie Ministrów do zatwierdzenia projekt harmonogramu wdrażania programu na dany rok.

### **III.1. Przyjaźnie wspierający program wychowawczy szkoły**

Ustawa o systemie oświaty, stanowiąc o obowiązkach szkoły, wymienia łącznie kształcenie, wychowanie i opiekę. Zgodnie z art. 1 tej ustawy, system oświaty zapewnia m.in.: realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju, wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny, utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach i placówkach.

Dotychczasowe doświadczenia pokazują, że mimo obejmowania przez system oświaty trzech obszarów: nauczania, wychowania i opieki, w praktyce regulacje ustawowe odnosiły się w pierwszej kolejności do zagadnień związanych z nauczaniem. Edukacja szkolna ma za zadanie

harmonijnie oddziaływać zarówno w zakresie przekazywania wiedzy, jak i kształtowania umiejętności i postaw. Zadania te stanowią wzajemnie uzupełniające się wymiary pracy nauczyciela, znajdujące odbicie w realizowanym przez społeczność szkolną programie wychowawczym szkoły.

Konstruowany w szkole program wychowawczy szkoły powinien:

- być spójny z programami nauczania,
- kształtować postawy i umiejętności,
- być budowany z udziałem uczniów, rodziców i nauczycieli,
- być osadzony w tradycji szkoły i lokalnej społeczności,
- uwzględniać zmiany zachodzące w społeczności szkolnej i lokalnej.

Opracowując program wychowawczy szkoły należy brać pod uwagę:

- jakie wartości są szczególnie ważne dla społeczności szkolnej i lokalnej,
- jakie cele sobie stawiamy,
- jakie zadania chcemy zrealizować,
- kto będzie realizatorem tych zadań.

Początkiem tworzenia programu wychowawczego szkoły powinna być diagnoza problemów wychowawczych w danej szkole. Sposoby diagnozowania mogą być zróżnicowane (ankiety, wywiady, rozmowy z uczniami, nauczycielami, rodzicami itp.) Wnikliwa i kompetentna analiza zebranych informacji zmierzać ma do określenia zagadnień, które powinny koniecznie znaleźć się w programie wychowawczym szkoły.

Kolejnym etapem pracy nad budowaniem programu wychowawczego szkoły powinna być dyskusja w gronie nauczycieli oraz rodziców (zgodnie z art. 54 ustawy o systemie oświaty, Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.) nad sposobami realizowania postawionych w programie celów.

Wspólne wypracowanie metod pracy stworzy szansę spójności oddziaływań wychowawczych w szkole. W planowaniu programu wychowawczego szkoły można stworzyć opis sylwetki absolwenta, który może w dużym stopniu wyznaczać kierunek pracy wychowawczej szkoły. Powstały program wychowawczy z określonymi celami i metodami pracy powinien być przedstawiony całej społeczności szkolnej.

Program wychowawczy szkoły charakteryzować mają:

- wypracowane przez społeczność szkolną wartości,
- tradycja szkolna, obyczaje i uroczystości,
- zagadnienia lub problemy, których rozwiązanie jest najbardziej godne uwagi z punktu widzenia środowiska: uczniów, rodziców i nauczycieli.

Realizacja programu wychowawczego szkoły, skuteczność stosowanych metod i środków, powinna być monitorowana.

### **III.2. Upowszechnianie wiedzy, doskonalenie umiejętności wychowawczych nauczycieli i rodziców, a także innych pracowników szkoły**

Polska szkoła boryka się obecnie z wieloma trudnymi problemami wychowawczymi, począwszy od niechęci uczniów do udziału w zajęciach szkolnych, wagarów, wysokiej absencji, poprzez konflikty, agresję, próby samobójcze podejmowane przez uczniów, aż do nowych form przemocy, w tym cyberprzemocy.

Efektywne realizowanie przez nauczyciela zadań dydaktycznych, opiekuńczych i wychowawczych w dużej mierze zależy od posiadanej przez niego wiedzy i umiejętności. Złożoność występowania problemów wychowawczych wymaga od dorosłych zaangażowania w poznanie problematyki z różnych obszarów życia społecznego, m.in. wiedzy z zakresu profilaktyki rodziny i różnych form pieczy zastępczej. Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” zakłada zatem działania mające na celu zwiększanie umiejętności wychowawczych nauczycieli, wychowawców, rodziców oraz innych pracowników szkoły. **W ramach programu realizowane będą m.in. skierowane do nauczycieli i rodziców, działania nastawione na podnoszenie ich kompetencji wychowawczych.** Objęcie działaniami równocześnie nauczycieli i rodziców daje możliwość realizacji priorytetowych zadań programu, tj. tworzenia wspólnego, jednorodnego środowiska wychowawczego, wspierania rodziny w jej prawidłowym funkcjonowaniu przez naprawę i ochronę więzi emocjonalnych, budowanie klimatu zaspokajającego potrzeby miłości, bezpieczeństwa i akceptacji, tworzenie lokalnych grup wsparcia, w których rodzice i nauczyciele nie tylko mogą zyskać pomoc w rozwoju życia osobistego, rodzinnego i zawodowego, ale również inicjować zmiany na rzecz rodziny i szkoły w społeczności lokalnej.

Program zakłada nie tylko zwiększenie kompetencji wychowawczych rodziców i nauczycieli, ale również kreuje przyjazne, wspierające środowisko w szkołach i placówkach poprzez poprawę relacji między uczniami oraz nauczycielami i uczniami. Kładzie nacisk na integrowanie środowiska szkolnego i lokalnego oraz doskonalenie umiejętności wychowawczych rodziców, nauczycieli i innych pracowników szkoły.

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” inspirowany jest rozwojem zawodowym nauczycieli w zakresie poszerzania ich kompetencji psychospołecznych oraz przeciwdziałania wczesnemu „wypaleniu zawodowemu”. Wspiera kulturę wychowawczą szkoły polegającą na: budowaniu więzi, wzajemnym szacunku w relacjach szkolnych, uwzględnianiu potrzeb i uczuć wszystkich osób uczestniczących w procesach edukacyjnych i wychowawczych, efektywnym, satysfakcjonującym komunikowaniu się, konstruktywnym rozwiązywaniu nieporozumień i konfliktów. Rozwinięte umiejętności psychospołeczne nauczycieli są niezbędne w procesie kształtowania się poczucia własnej wartości i realistycznej samooceny ucznia. Stabilna i realistyczna samoocena ucznia sprzyja nie tylko nauce, ale również udanym interakcjom z rówieśnikami, rodzicami i nauczycielami oraz ułatwia mu radzenie sobie w sytuacjach stresowych i konfliktowych.

W programie „Bezpieczna i przyjazna szkoła” duży nacisk kładzie się na zwiększanie umiejętności nauczycieli i przygotowanie ich do podejmowania działań o charakterze interwencyjnym, z udziałem rodziców, wobec uczniów sprawiających trudności, zagrożonych patologiami i wykluczeniem społecznym, a także sięgających na terenie szkoły po substancje psychoaktywne (alkohol, narkotyki, papierosy). Metoda szkolnej interwencji

profilaktycznej zakłada zawieranie kontraktów z uczniem i jego rodzicami, co pozwala przenieść na ucznia odpowiedzialność za podejmowane przez niego działania i decyzje.

Program będzie sięgał do przykładów dobrej praktyki w zakresie współpracy z rodzicami i środowiskiem lokalnym oraz pracy metodą projektu zapewniającej aktywne uczestnictwo uczniów. W oparciu o sprawdzone modele, podjęte zostaną próby wypracowania rozwiązań systemowych w tym zakresie, jak również narzędzia służące diagnozowaniu klimatu społecznego szkoły i monitorowaniu efektów realizowanych działań.

Standardem zapewnienia bezpieczeństwa i pozytywnego klimatu społecznego w szkole – realizowanym w wielu krajach na świecie – jest zapewnienie uczniom udziału w zajęciach promocji zdrowia psychicznego. Program przewiduje, zatem podjęcie działań mających na celu wspomaganie rozwoju samoświadomości, kształtowanie umiejętności życiowych oraz społeczno-emocjonalnych dzieci – doskonalenie umiejętności porozumiewania się z ludźmi, rozwijanie poczucia własnej wartości. Wymienione umiejętności mają istotny wpływ na prawidłowe funkcjonowanie dzieci i młodzieży w środowisku, przejawiające się m.in. konstruktywnym radzeniem sobie z problemami i trudnymi stanami emocjonalnymi, – co skutkuje ograniczeniem zachowań destrukcyjnych, agresji i przemocy.

Jednym z priorytetów programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła” jest upowszechnianie zaufania i wzajemnego szacunku w relacjach szkolnych, wsparcie szkoły w budowaniu konstruktywnej współpracy z rodzinami uczniów oraz zapobieganie konfliktom i nieporozumieniom poprzez odkrywanie ich źródeł tkwiących w sposobach porozumiewania się.

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” dąży do przekształcenia szkoły w środowisko otwarte na innowacje i poszukiwanie nowych rozwiązań. Przewiduje się realizację szkoleń i kursów doskonalących, warsztatów, seminariów, konferencji o charakterze regionalnym i ogólnopolskim, kursu kwalifikacyjnego dla edukatorów, a także opracowanie i wydanie materiałów promocyjnych, informacyjnych i edukacyjnych.

### **III.3. Uspołecznienie szkoły oraz wzmocnienie pomocy psychologiczno – pedagogicznej**

Szkoła powinna nie tylko gwarantować skuteczne i efektywne wypełnianie celów edukacyjnych, ale także musi być otwarta na potrzeby ucznia i środowiska lokalnego. Różne formy realizacji zadań powinny, zatem uwzględniać i odzwierciedlać uwarunkowania lokalne, potrzeby i zainteresowania oraz realne oczekiwania uczniów i ich rodziców.

Szkoła rozumiejąca swoją misję jako edukacyjną odpowiedź na różnorodność obecną we współczesnym demokratycznym społeczeństwie, musi stworzyć się na proces uspołeczniania jako warunek konieczny wypełniania misji. Zadanie to może być realizowane na różne sposoby poprzez tworzenie przestrzeni dla aktywności i inicjatyw ze strony uczniów, rodziców i nauczycieli.

Charakterystyczną cechą społeczeństwa rozwijającego się jest różnorodność społeczna, ekonomiczna, kulturowa i etniczna. Współczesna szkoła stanęła przed nowymi wyzwaniami związanymi ze zróżnicowaniem społeczności uczniowskiej. W każdej niemal klasie dzieci różnią się możliwościami psychofizycznymi, pochodzeniem, statusem majątkowym, potrzebami. Różnorodność tę wzbogaca obecność uczniów niepełnosprawnych i cudzoziemców.

Zmieniły się również aspiracje rodziców dotyczące miejsca kształcenia (coraz częściej rodzice dzieci niepełnosprawnych wybierają szkoły ogólnodostępne, najbliższe miejsca zamieszkania), poziomu wykształcenia dzieci, jak i oczekiwania wobec nauczycieli i szkoły. Szkoła i nauczyciele stoją, zatem przed nowym wyzwaniem: jak tworzyć warunki sprzyjające wychowaniu i uczeniu grupy różnorodnej, jak skutecznie kształcić wszystkie dzieci o zróżnicowanych potrzebach i możliwościach? Aby było to wykonalne, szkoła musi otworzyć się na proces uspołeczniania jako warunek konieczny wypełniania swojej misji poprzez udział rodziców, włączenie lokalnych organizacji pozarządowych i współpracę z lokalną administracją oświatową. Udział rodziców w życiu szkoły, ich wpływ na bieżącą działalność i współdecydowanie o kierunkach jej rozwoju, włączenie do tego procesu także lokalnych organizacji pozarządowych działających na rzecz dzieci i młodzieży wydaje się fundamentalnym zadaniem, z którym zmierzyć się powinna szkoła XXI wieku.

W ramach programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła”, podjęte zostaną działania zmierzające do budowania systemu wsparcia dla szkoły, niezbędnego we wprowadzaniu koniecznych zmian programowo - organizacyjnych, uwzględniających ogromną różnorodność uczniowską. Istotą programu jest między innymi tworzenie, we współpracy z samorządem lokalnym, rodzicami i organizacjami pozarządowymi, warunków do nauki dzieci niepełnosprawnych i ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – w szkołach ogólnodostępnych. Program zmierza do opracowania i promowania modelu edukacji włączającej, ustalenia standardów doskonalenia nauczycieli w tym zakresie oraz przygotowania psychologów, pedagogów i logopedów do współdziałania w procesie diagnozy i indywidualizacji procesu nauczania oraz oceniania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Według raportów sporządzanych corocznie przez Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej na temat stanu poradnictwa i zadań z zakresu pomocy psychologiczno – pedagogicznej realizowanych w szkołach, placówkach i poradniach – liczba dzieci i młodzieży korzystających z różnych form pomocy psychologiczno - pedagogicznej stale wzrasta i wynosi obecnie ok. 25% całej populacji.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna kierowana do uczniów, rodziców i nauczycieli, zgodnie z założeniami programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła”, jest lepszym narzędziem radzenia sobie z agresją i przemocą w szkole niż restrykcje, dyscyplinowanie i polityka „zero tolerancji”. Obejmuje, bowiem działania uprzedzające wobec zachowań dysfunkcyjnych i nie koncentrując się na objawach – pełni funkcję profilaktyczną. Pomoc psychologiczno - pedagogiczna realizowana jest w poradniach psychologiczno-pedagogicznych oraz w przedszkolach, szkołach i placówkach. Coraz powszechniej formułowane są oczekiwania społeczne dotyczące zwiększenia jej zasięgu i dostępności w szkole.

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” zakłada weryfikację zadań i określenie roli pedagoga oraz psychologa szkolnego w tworzeniu bezpiecznych warunków nauki w szkole. Jednym

z obszarów aktywności specjalistów w szkole powinno być współtworzenie wraz z nauczycielami i rodzicami programu wychowawczego szkoły (w tym promocji zdrowia, przeciwdziałania alkoholizmowi i narkomanii, zapobiegania agresji i przemocy) i programu profilaktyki. Istnieje potrzeba realizacji wybranych zadań na rzecz dziecka na terenie szkoły lub placówki przez pracowników poradni psychologiczno – pedagogicznych. Stąd przewiduje się pilotażowe wdrożenie modelu realizacji zadań przez pracowników poradni psychologiczno – pedagogicznych w szkołach.

Zadanie zwiększenia dostępności pomocy psychologiczno-pedagogicznej, będzie realizowane poprzez kontynuację pracy punktów konsultacyjnych tworzonych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne w szkołach (na podst. § 7 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, Dz. U. z 2003 r. Nr 5, poz. 46). W skład zespołów obsługujących punkty wchodzi wytypowani przez dyrektora poradni psychologowie, pedagodzy, ewentualnie inni specjaliści. Dyrektor poradni przekazuje informację dyrektorom wszystkich szkół i placówek z rejonu działania poradni, o powołaniu punktów konsultacyjnych, zasadach korzystania, godzinach dostępności.

Punkty konsultacyjne powinny być utworzone przede wszystkim poza dużymi miastami, blisko miejsca zamieszkania rodziców i uczniów. Stwarzają one możliwość jak najszybszego rozwiązywania problemów wychowawczych oraz edukacyjnych dzieci, wspierają rodziców i nauczycieli w zwiększaniu ich kompetencji wychowawczych. Wskazani przez dyrektora poradni pracownicy skierowani do punktów konsultacyjnych udzielą pomocy rodzicom w rozwiązywaniu sytuacji problemowych, w których brak wsparcia skutkuje kumulacją trudności wychowawczych.

W miejscach, gdzie dostępność usług psychologiczno – pedagogicznych jest najmniejsza, czyli na wsi i w małych miejscowościach, dopuszcza się tworzenie punktów rotacyjnie (np. trzy tygodnie w jednym miejscu). Punkty konsultacyjne działać będą dwa razy w tygodniu po 4 godziny, popołudniami i w soboty. Zadania realizowane w punktach konsultacyjnych powinny obejmować te spośród zadań wymienionych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 11 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. z 2003 r., Nr 5, poz. 46) i wybranych w zależności od zgłaszanych potrzeb nauczycieli, rodziców i uczniów.

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” zachęca jednostki samorządu terytorialnego, będące organami prowadzącymi, do opracowania i wdrażania miejskich/gminnych/powiatowych planów wsparcia wychowania angażujących rodziców, szkoły i placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, kościoły, związki wyznaniowe, organizacje społeczne zrzeszające cudzoziemców oraz miejscowe autorytety. Wdrażanie dobrych praktyk z wykorzystaniem narzędzi technologii informacyjnych, komunikacyjnych wzmocni rangę wychowania w rodzinie, szkole, środowisku lokalnym, a tym samym zwiększy jakość usług edukacyjnych.

### **III.4. Rozwój działalności pozalekcyjnej i pozaszkolnej oraz zwiększenie znaczenia organizacji i stowarzyszeń młodzieżowych w życiu szkoły**

W polskim systemie oświaty dąży się do stałego zwiększania możliwości indywidualizacji kształcenia w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Celem jest stworzenie rozwiązań organizacyjnych sprzyjających systematycznemu wdrażaniu młodego człowieka do świadomego dokonywania wyboru oraz brania odpowiedzialności za ten wybór. Zakłada się, że uczeń gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej powinien mieć możliwość korzystania obok obowiązkowych zajęć edukacyjnych, również z zajęć rozwijających jego indywidualne pasje i zainteresowania, jak i z zajęć dopełniających wiedzę szkolną.

Działalność pozalekcyjna i pozaszkolna prowadzona przez szkoły i placówki pozwala na zagospodarowanie czasu wolnego uczniów, umożliwia rozwój ich rzeczywistych potencjałów, zainteresowań i talentów, zapewnia regenerację sił fizycznych i psychicznych, wzmacnia poczucie wartości młodego pokolenia, jest szeroko rozumianą profilaktyką i formą preorientacji zawodowej oraz przygotowaniem do dokonywania wyborów.

Jednym z priorytetów programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła” jest organizacja zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych adresowanych do szerokiej grupy uczniów: do uczniów zdolnych, do uczniów przejawiających trudności w nauce, do uczniów z terenów wiejskich, ze środowisk zaniedbanych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Odpowiednio zaplanowana oferta zajęć pozalekcyjnych prezentuje uczniowi inny, bardziej przyjazny obraz szkoły jako instytucji, sprzyja budowaniu więzi społecznych i wzmacnia poczucie własnej wartości zwłaszcza tych uczniów, którzy nie osiągają zadowalających rezultatów edukacyjnych.

Uczestnictwo w interesujących zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych (sportowych, artystycznych albo działaniach charytatywnych) dostarcza młodzieży wielu pozytywnych doświadczeń intelektualnych, emocjonalnych i społecznych, a tym samym stymuluje rozwój w tych obszarach. Stwarza możliwość zaspokajania ważnych potrzeb w sposób konstruktywny, akceptowany społecznie i dający osobistą satysfakcję. Aby programy te przynosiły efekty, konieczne jest ich dostosowanie do potrzeb uczniów.

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” kładzie nacisk na rozwój działalności sportowej w szkole, która jest rozwinięciem programów obowiązkowego wychowania fizycznego i może być organizowana przez nauczycieli, rodziców i uczniów w wielu atrakcyjnych dla dzieci i młodzieży formach.

Istotą systemowych rozwiązań w zakresie rozwoju sportu szkolnego będzie zatem<sup>2</sup>:

- 1) udostępnianie szkolnej bazy sportowej;
- 2) organizacja sportowych zajęć pozalekcyjnych;

---

<sup>2</sup> zapowiedź realizacji priorytetowych działań Rządu RP określonych w exposé Premiera Donalda Tuska i w zadaniach Ministerstwa Sportu i Turystyki w zakresie rozbudowy ogólnodostępnej infrastruktury sportowej na terenie całego kraju.

- 3) rozwój uczniowskich/szkolnych/międzyszkolnych klubów sportowych;
- 4) rozwój szkolnego/międzyszkolnego oraz lokalnego systemu współzawodnictwa sportowego.

Projektodawcami i realizatorami programów zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych powinny być szkoły i placówki wychowania pozaszkolnego (pałace młodzieży, młodzieżowe domy kultury, ogniska pracy pozaszkolnej, ogrody jordanowskie, międzyszkolne ośrodki sportowe, ośrodki politechniczne, pozaszkolne placówki specjalistyczne), organizacje młodzieżowe, uczniowskie kluby sportowe, organizacje pozarządowe i lokalne instytucje kultury (np. gminny lub miejski dom kultury).

Oferta zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych powinna koncentrować się na realizacji następujących priorytetów:

- 1) rozwijanie umiejętności społecznych i emocjonalnych dzieci i młodzieży, umożliwiających prawidłowe funkcjonowanie w relacjach interpersonalnych i grupowych, a w szczególności:
  - a) rozwijanie poczucia własnej wartości i tolerancji wobec „inności”,
  - b) podnoszenie umiejętności komunikowania się z innymi, w tym za pomocą narzędzi technologii informacyjno – komunikacyjnych tak, aby szanować prawa rówieśników, nauczycieli i innych użytkowników nowoczesnych mediów,
  - c) kształtowanie pożądanых postaw życiowych zgodnych z ideą fair play,
  - d) dokonywanie wyborów, podejmowanie decyzji, dążenie do realizacji wyznaczonych celów,
  - e) rozwijanie samorządności i wolontariatu,
  - f) kształtowanie umiejętności liderekich młodego pokolenia;
- 2) wspieranie rozwoju dzieci i młodzieży poprzez rozwijanie zainteresowań, uzdolnień, talentów, doskonalenie różnorodnych umiejętności i pogłębianie wiedzy, w tym szczególnie:
  - a) rozwijanie kompetencji kulturowych dzieci i młodzieży, przygotowanie do aktywnego uczestnictwa młodzieży w życiu kulturalnym i publicznym,
  - b) rozwijanie zainteresowań, uzdolnień, umiejętności i kompetencji sportowych przygotowujących do prozdrowotnej aktywności sportowej oraz rozwoju talentów sportowych,
  - c) prowadzenie zajęć kształtujących tożsamość kulturową i społeczną młodych ludzi, budujących poczucie przynależności do wspólnoty lokalnej,
  - d) prowadzenie działań promujących twórczość dziecięcą i młodzieżową oraz jednostki wybitnie uzdolnione,
  - e) działania alternatywne wykorzystujące kontakt ze sztuką, kulturą, wiedzą, nowoczesną technologią;
- 3) kreowanie wzorca lidera młodzieżowego funkcjonującego w społeczności globalnej, działającego na rzecz społeczności lokalnej, wykorzystującego różnorodne, nowoczesne technologie, a w szczególności:
  - a) zajęcia pogłębiające umiejętność korzystania z nowoczesnych technologii,



- b) warsztaty kształtujące umiejętność korzystania z informacji, jako źródła budowania wspólnot ( np. hobbystycznych, etnicznych, specjalistycznych),
  - c) zajęcia wykorzystujące nowoczesne technologie w sztuce, kulturze, nauce, zabawie,
  - d) warsztaty budowania programów autorskich i ich wykorzystania dla potrzeb szkoły, placówki, środowiska rówieśniczego;
- 4) wyrównywanie szans edukacyjnych i kulturowych oraz dostępu do aktywności sportowej dzieci i młodzieży z terenów wiejskich, w tym w szczególności:
- a) opracowanie programów edukacyjnych i profilaktyczno – wychowawczych realizowanych na rzecz szkół wiejskich przygotowanych przynajmniej przez trzy współdziałające podmioty (np. szkołę, placówkę, instytucję kultury, organizację pozarządową, jednostkę samorządu terytorialnego, parafię),
  - b) realizacja różnorodnych form wypoczynku rozwijających zainteresowania i umiejętności praktyczne dzieci z terenów wiejskich,
  - c) wyłanianie i promowanie dzieci szczególnie uzdolnionych, promowanie zdolności dzieci, które nie odnoszą sukcesów edukacyjnych w szkole,
  - d) wsparcie dla dzieci przejawiających trudności w nauce,
  - e) przeciwdziałanie agresji i przestępczości wśród dzieci i młodzieży.

Przepis art. 56 ust. 1 ustawy o systemie oświaty umożliwia działanie w szkole i placówce stowarzyszeń i innych organizacji (z wyjątkiem partii i organizacji politycznych), których celem jest działalność wychowawcza albo rozszerzanie i wzbogacanie form działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły lub placówki. Wymienione stowarzyszenia i organizacje mogą podjąć działalność w szkole lub placówce po uzyskaniu zgody jej dyrektora, wydanej po uprzednim uzgodnieniu warunków tej działalności oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii rady szkoły lub placówki i rady rodziców.

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” promuje otwarcie szkoły po godzinach lekcyjnych na potrzeby spotkań i działań organizacji młodzieżowych (harcerstwo, zespoły muzyczne, kluby turystyczne, filmowe itp.), a także spędzanie wolnego czasu na zajęciach sportowych, artystycznych, czy informatycznych. Zakłada ponadto realizację szkoleń młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej w zakresie działalności społecznej oraz realizację autorskich projektów o charakterze lokalnym. Zadanie to ma na celu dostarczenie wiedzy i umiejętności niezbędnych do sprawnego i efektywnego prowadzenia aktywności społecznej o różnorodnym charakterze w środowiskach lokalnych oraz wzmocnienie pozycji liderów młodzieżowych i promowanie autorskich projektów. Jedną z nowatorskich metod rozwiązywania konfliktów, realizowaną we współpracy z organizacjami młodzieżowymi, są mediacje rówieśnicze. Uczniowie-mediatorzy posiadają rozeznanie w problemach młodzieży i łatwiej jest im pozyskać akceptację i zaufanie ze strony ich rówieśników, niż osobom dorosłym. Program upowszechnia mediację jako sposób rozwiązywania konfliktów, którego celem nie jest wskazanie i ukaranie winnego, lecz znalezienie satysfakcjonującego wszystkie strony konfliktu rozwiązania.

### **III.5. Poprawa jakości pracy młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii**

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” zwraca również uwagę na poprawę jakości i efektywności działań wychowawczych i resocjalizacyjnych, prowadzonych w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodkach socjoterapii. Celem podejmowanych w ramach tego zadania działań będzie optymalizacja wykorzystania możliwości organizacyjno – kadrowych młodzieżowych ośrodków wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodków socjoterapii.

W ramach programu realizowane będą działania zmierzające do poprawy jakości pracy młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii. Zadanie uwzględnia możliwość szkoleń doskonalących dla kadry ośrodków jak też realizację profilaktycznych programów autorskich, lokalnych, jak też z listy programów profilaktycznych rekomendowanych przez Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej. Priorytetem jest jednak poprawa realizacji postanowień sądu rodzinnego o umieszczeniu młodzieży w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” dąży ponadto do doskonalenia kadry młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii. Przewiduje się przygotowanie nauczycieli i wychowawców do prowadzenia zajęć socjoterapeutycznych i w zakresie treningu zastępowania agresji. Jednym z zadań jest opracowanie standardów pracy w tych ośrodkach oraz świetlicach socjoterapeutycznych oraz opracowanie standardów pracy resocjalizacyjnej i wychowawczej w stosunku do dzieci i młodzieży naruszających dyscyplinę, popełniających wykroczenia i czyny karalne.

### **III.6. Monitoring wizyjny wejść do szkół i placówek**

Wprowadzenie monitoringu wizyjnego wejść do szkół i placówek oświatowych może przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w szkołach i placówkach, a także do wzmocnienia działań profilaktycznych realizowanych w społeczności szkolnej.

W roku 2007 zapoczątkowano realizację Rządowego programu wspierania w latach 2007 – 2009 organów prowadzących w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w publicznych szkołach i placówkach „Monitoring wizyjny w szkołach i placówkach” ustanowiony uchwałą Nr 156/2007 Rady Ministrów z dnia 5 września 2007 r., zmieniony uchwałą Nr 104/2008 Rady Ministrów z dnia 12 maja 2008 r., oraz rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 6 września 2007 r. w sprawie form i zakresu finansowego wspierania organów prowadzących w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w publicznych szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 163, poz. 1155, z późn. zm.).

W 2007 r. na realizację programu przeznaczono łączną kwotę w wysokości 49 205 307 zł. Ogółem wyposażono w monitoring wizyjny 4912 szkół i placówek w całym kraju (szkoły, zespoły szkół oraz młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii,

specjalne ośrodki szkolno – wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, bursy, szkoły przy zakładach poprawczych i szkoły przy schroniskach dla nieletnich).

#### **IV. Sposób realizacji i finansowanie programu**

Koordynatorem programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła” jest Minister Edukacji Narodowej.

Program będzie finansowany ze środków budżetu państwa.

Na realizację programu w roku 2008 przeznacza się 51 100 tys. zł z budżetu państwa, ze środków zaplanowanych w rezerwie celowej Nr 54 „Bezpieczna i Przyjazna Szkoła”. W kolejnych latach 2009 – 2013 dofinansowanie programu w ramach rezerw celowych budżetu państwa będzie uzależnione od stopnia zapewnienia bezpiecznych warunków w szkołach i placówkach oraz zgłaszanych w tym zakresie potrzeb. Zakres finansowania programu będzie pomniejszany w kolejnych latach o zadania już zrealizowane.

Jednocześnie w programie (Harmonogram wdrażania programu w roku 2008, poz. V.6. – Monitoring wizyjny wejść do szkół i placówek) uwzględniono działania, które zostały przyjęte uchwałą Nr 156/2007 Rady Ministrów z dnia 5 września 2007 w sprawie Rządowego programu wspierania w latach 2007-2009 organów prowadzących w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w publicznych szkołach i placówkach „Monitoring wizyjny w szkołach i placówkach”. Na ten cel przeznaczono 20 000 tys. zł.

Ponadto w programie (Harmonogram wdrażania programu w roku 2008, poz. V.3.4. Kontynuacja pracy punktów konsultacyjnych dla rodziców i poz. V.4.1. - Zajęcia pozalekcyjne w szkołach i w pozaszkolnych placówkach oświatowych rozwijające zainteresowania stanowiące uzupełnienie oferty edukacyjnej szkoły. Wspieranie programów edukacyjnych i profilaktyczno – wychowawczych realizowanych przez placówki wychowania pozaszkolnego”) uwzględniono sfinansowanie działań, zaplanowanych w „Programie rozwoju edukacji na obszarach wiejskich na lata 2008-2013”, który został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 29 lipca 2008 r.

Minister Edukacji Narodowej corocznie przedstawi Radzie Ministrów szczegółowy harmonogram wydatkowania środków przeznaczonych na realizację programu w danym roku budżetowym.

Część zadań programu zostanie zrealizowana i sfinansowana w ramach zadań statutowych Ministerstwa Edukacji Narodowej i podległych mu jednostek centralnych, współpracujących z wyspecjalizowanymi organizacjami pozarządowymi. Dotyczy to w szczególności zadań związanych z kształceniem i doskonaleniem kwalifikacji nauczycieli w zakresie umiejętności wychowawczych i profilaktycznych.

Zadania programu będą także realizowane i finansowane w trybie przepisów dotyczących zlecania zadań publicznym organizacjom pozarządowym oraz na podstawie przepisów dotyczących udzielania dotacji celowych jednostkom samorządu terytorialnego.

## **V. Przewidywane efekty programu**

Program „Bezpieczna i przyjazna szkoła” promuje ideę zaufania pomiędzy światem dorosłych a światem dzieci, które powinno być podstawą skutecznych oddziaływań wychowawczych. Na nauczycielach spoczywa obowiązek budowania wspierających, podmiotowych relacji z uczniem. Szkoła z racji swoich funkcji zobowiązana jest do wczesnego rozpoznawania problemów i podejmowania działań profilaktycznych, wychowawczych, terapeutycznych i korekcyjnych. Program został zaplanowany jako instrument wsparcia dla szkoły, nauczycieli, uczniów i ich rodziców – w zapewnianiu bezpieczeństwa, przyjaznego i sprzyjającego nauce klimatu społecznego oraz warunków wspomagania rozwoju dzieci i młodzieży.

Przewidywanym efektem realizacji Programu jest:

- 1) poprawa bezpieczeństwa w szkole poprzez zmianę klimatu społecznego;
- 2) uspołecznienie szkoły – poprzez zwiększenie wpływu rodziców i współpracę ze środowiskiem lokalnym;
- 3) zwiększenie kompetencji wychowawczych nauczycieli i rodziców;
- 4) zwiększenie zakresu i dostępności pomocy psychologicznej i pedagogicznej ofiarom przemocy, a także uczniom sprawiającym trudności wychowawcze oraz ich rodzicom;
- 5) poprawa stanu bezpieczeństwa uczniów;
- 6) rozszerzenie oferty pozalekcyjnej i pozaszkolnej adresowanej do uczniów;
- 7) zwiększenie w życiu szkoły roli liderów młodzieżowych oraz organizacji i stowarzyszeń obywatelskich, szczególnie organizacji i stowarzyszeń młodzieżowych;
- 8) promowanie i pilotaż nowych rozwiązań systemu pomocy psychologicznej – pedagogicznej oraz poprawa jakości pracy młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii.

## **VI. Monitoring i ewaluacja**

Monitoring programu będzie realizowany dwoma niezależnymi nurtami:

- 1) w oparciu o analizę jakościową i ilościową działań zrealizowanych w ramach programu, przeprowadzaną corocznie przez realizatorów programu;
- 2) w oparciu o bezpośrednie dane z nadzoru pedagogicznego.

W Polsce prowadzone są regularne, międzynarodowe badania porównawcze. Najważniejszymi z tych badań są:

- 1) badania **HBSC** (Health Behaviour In School-Aged Children), prowadzone przez WHO (World Health Organization), powtarzane co 4 lata, realizowane ostatnio w 23 krajach europejskich;
- 2) badania **ESPAD** (European School Survey Project on Alcohol and Drugs), prowadzone w 35 krajach europejskich, co 4 lata od 1995 r.;
- 3) Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (**OECD/PISA**) jest poświęcony badaniu kompetencji uczniów 15-letnich. Program jest realizowany od 2000 r. w cyklach, powtarzanych, co 3 lata w 32 krajach.

Minister Edukacji Narodowej, koordynujący realizację programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła”, dokona corocznie podsumowania i oceny realizacji programu w skali kraju, a w razie potrzeby jego modyfikacji lub uzupełnienia.

Minister Edukacji Narodowej przedstawi Radzie Ministrów w terminie do dnia 15 lutego każdego roku sprawozdanie z realizacji programu, a także projekt szczegółowego harmonogramu wdrażania programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła” na bieżący rok do zatwierdzenia przez Radę Ministrów.

Zakłada się, że w kolejnych latach działania podejmowane i finansowane w ramach programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła” mogą mieć różne formy i podlegać pewnym modyfikacjom na podstawie analizy osiągniętych wcześniej rezultatów, zgłaszanych potrzeb, a także po uwzględnieniu kierunków polityki edukacyjnej państwa.